

Virginijaus Navicko ir Artūro Svarausko parengto vadovėlio „Istorija. Vadovėlis 12 (IV gimnazijos) klasei” rankraščio recenzija

Virginijus Navickas ir Artūras Svarauskas (toliau vadinami autoriais) bendradarbiaudami su „Ugdos“ leidykla sukūrė 12 (IV gimnazijos) klasei skirtą istorijos vadovėlio sumaketuotą rankraštį (toliau vadinamas rankraščiu, vadovėliu arba leidiniu). Šis leidinys yra logiška Domo Boguševičiaus ir Virginijaus Navicko pradėto darbo (vadovėlio 11 (III gimnazijos) klasei) tęsia. Džiugu, kad mokiniai ir jų mokytojai įgijo galimybę naudotis dar vienu viduriniojo ugdymo programai (11 – 12 arba III – IV gimnazijos klasėms) skirtu vadovėlių komplektu. Ši aplinkybė reiškia ir tai, kad šioje recenzijoje kai kuriais atvejais bus aptariamas ir 11 klasei skirtas vadovėlis, siekiant išsiaiškinti kaip jis dera su naujai parengtu 12 klasei skirtu vadovėliu.

Recenzijoje vartojamos pagrindinės sąvokos:

Rankraštis (vadovėlis, leidinys) – recenzavimui pateikta sumaketuota ir įrišta 228 puslapių apimties istorijos mokomoji medžiaga.

Egzamino programa – šiuo metu galiojanti Istorijos brandos egzamino programa ir Istorijos brandos egzamino programos priedas.

Vidurinio ugdymo programa – šiuo metu galiojanti Vidurinio ugdymo bendroji programa (Socialinis ugdymas. Istorija).

11, 12 klasės – vidurinių mokyklų 11 – 12 klasių ir gimnazijų III – IV klasių mokiniai.

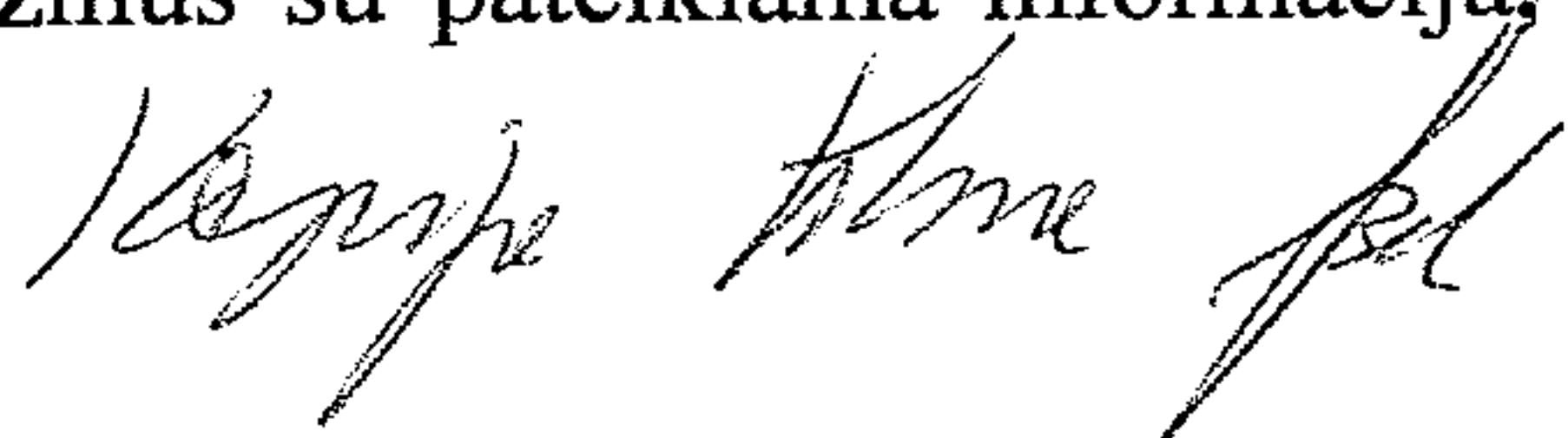
11 klasės vadovėlis - Domo Boguševičiaus ir Virginijaus Navicko parengtas vadovėlis „Istorija. Vadovėlis 11 (III gimnazijos) klasei (Kaunas, 2014).

Rašydami vadovėlį autoriai vadovavosi Lietuvos Vidurinio ugdymo bendrąja programa, tačiau atsižvelgė ir į Istorijos brandos egzamino programoje esančius reikalavimus. Šis vadovėlis, kaip ir „Ugdos“ leidyklos išleistas 11 klasei skirtas vadovėlis yra orientuotas būtent į viduriniojo ugdymo koncentro mokinių poreikius. Jame nesistengiama atkartoti ar priminti visos informacijos, kurią mokiniai sužinojo mokydamiesi pagrindinio ugdymo koncentre, tačiau pačių autorių teigimu „stengiamasi parodyti atskirus Lietuvos ir Europos visuomenių bendradarbiavimo, priešiško epizodus bei visuomenių pasiekimus“. (P. 3)

Panašu, jog autoriams pavyko suderinti abiejų programų reikalavimus, ir mokomąją medžiagą struktūruoti taip, kad mokytojams ir jų mokiniams būtų sudarytos palankios sąlygos siekti istorijos mokymą (si) vyresnėse klasėse reglamentuojančiuose dokumentuose numatytų ugdymo (si) uždavinių. Dalyko turinys atrinktas tikslingai ir logiškai – kaip ir 11 klasės vadovėlyje, apie du trečdalius rankraščio apimties sudaro autorinis tekstas bei jį papildanti medžiaga (pirminiai istorijos šaltiniai, istorikų darbų tekstai, statistinė medžiaga, iliustracijos ir kt.), kitą trečdalį - sudaro įvairios užduotys (paragrafo pradžioje pateikiami įvadiniai klausimai, paragrafą užbaigiantys klausimai ir užduotys, darbo su šaltiniais užduotys ir kt.) ir jų atlikimui reikalinga statistinė, tekstinė, ikonografinė ir kt. informacija. Autoriai nepamiršo ir labiau istorija besidominčių mokinių. Kiekvieno skyriaus pabaigoje jiems yra pateikiamas rekomenduojamos literatūros sąrašas.

Vadovėlio metodinė struktūra orientuota į „Ugdos“ leidyklos išleistą 11 klasei skirtą istorijos vadovėlį. Kaip ir 11 klasės vadovėlis, šis leidinys taip pat sudarytas iš keturių skyrių. Rankraštyje aprėpiamos trys iš septynių Viduriniojo ugdymo bendrojoje programoje numatytų dalykinių temų grupių (leidinyje aptariamo laikotarpio chronologinės ribos yra nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki šiuolaikinės visuomenės gyvenimo). Jame sudaromos sąlygos įgyti žinias, gebėjimus ir vertybines nuostatas visose keturiose ugdomosios veiklos srityse (istorinės raidos supratimas, orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje, istorijos tyrimas ir interpretavimas bei istorijos supratimo raiška).

Vadovėlio struktūra pristatyta „Vadovėlio sandaros“ paaiškinime (P. 4–5). Susipažinus su pateikiama informacija, net ir iš „Ugdos“ leidyklos istorijos vadovėlio 11 klasėje

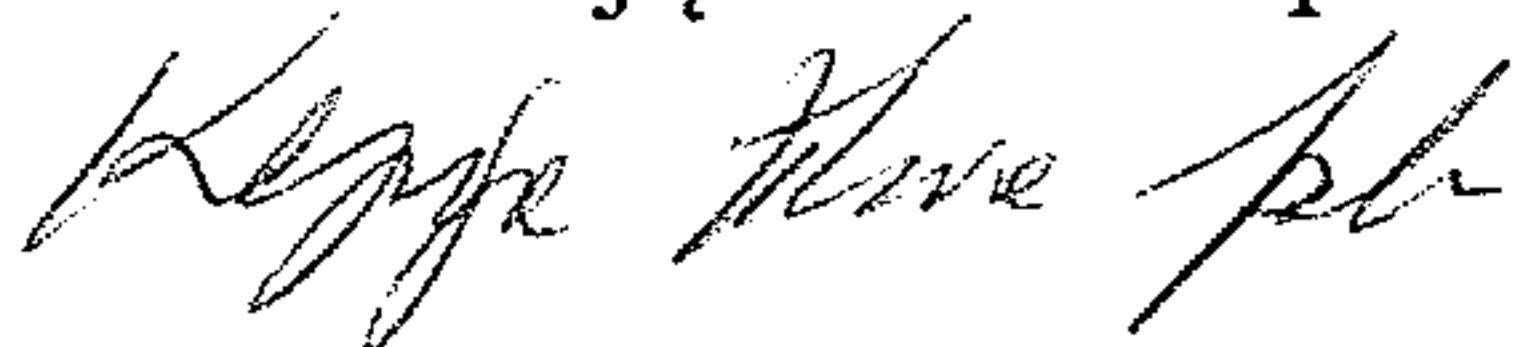

Justinas Romuždas
Dabeckas

nesimokiusiems mokiniams turėtų būti aišku, kaip dirbti su šiuo istorijos vadovėliu, nes jame viskas paaiškinta (ir iliustruota) paprastai, logiškai ir suprantamai. Kiekvieną iš keturių vadovėlio skyrių sudaro nuo penkių iki dešimties paragrafų. Vadovėlio skyriaus medžiaga iš esmės atitinka Vidurinio ugdymo programos ir Egzamino programos vieną iš septynių tematinių dalių, tik programinė tema „Visuomenė tarpukario ir Antrojo pasaulinio karo epochoje (1919–1945 m.)“ vadovėlyje yra išskaidyta į du atskirus skyrius - „Visuomenė tarpukario epochoje“ ir „Visuomenė Antrojo pasaulinio karo epochoje“. Kiekvienas vadovėlio paragrafas pradedamas įvadiniais klausimais. Kaip ir 11 klasės vadovėlyje šie klausimai yra geras orientyras pamokos uždavinių numatymui ir turėtų mokytojams palengvinti pamokos planavimą. Kaip minėta, didžiąją kiekvieno paragrafo dalį sudaro autorinis tekstas, kuriame išryškintos Egzamino programoje minimos istorijos asmenybės, svarbiausių įvykių datos ir sąvokos, kurias turėtų žinoti besirengiantieji laikyti istorijos egzaminą mokiniai. Šiek tiek neįprastai atrodo autorių pozicija dėl sąvokų išskyrimo (paryškinimo), kadangi, priešingai nei žinotinų istorijos asmenybių ir datų, reikalingų žinoti sąvokų Egzamino programa nereglamentuoja. Be to, kai kurios sąvokos vadovėlyje tik paryškintos, tačiau platesnių jų paaiškinimų nėra pateikiama. Bet kuriuo atveju, šis vadovėlio komponentas taip pat turėtų padėti mokiniams atkreipti dėmesį į svarbesnius dalykus. Taip pat, nors šiame vadovėlyje ir pavyko plačiau nei 11 klasės vadovėlyje atskleisti istorinių asmenybių veiklą, tačiau kai kuriais atvejais, jų veikla aprašyta nevienodai išsamiai, o kai kuriais atvejais – pakankamai fragmentiškai. Pavyzdžiui, vadovėlyje pakankamai plačiai aprašyta LKP vadovo Antano Sniečkaus (P. 139, 156–157), partizanų vadų Jono Žemaičio – Vytauto ir Juozo Lukšos – Daumanto (P. 147) veikla. Tačiau Egzamino programa numato, kad mokiniai turėtų žinoti ir Vincento Sladkevičiaus, Sigito Tamkevičiaus, Nijolės Sadūnaitės vaidmenį katalikiškame pasipriešinime, bet vadovėlyje apsiribojama teiginiu, kad „LKBK ilgamečiu redaktoriumi buvo žymus Lietuvos kunigas Sigitas Tamkevičius. Jis kartu su bendražygiais – kunigu Vincentu Sladkevičiumi, vėliau tapusiu kardinolu, vienuole Nijole Sadūnaite rinko ir publikavo žinias apie Bažnyčios ir tikinčiųjų persekiojimą sovietinėje Lietuvoje“. (P. 152–153). Apie J. Brazaitį vadovėlyje teparašyta, kad jis - „išsilavinęs ir žinomas tarpukario Lietuvos inteligentas bei Lietuvos laikinosios vyriausybės švietimo ministras, ėjęs ministro pirmininko pareigas“ (P. 101). Galbūt platesniam istorinių asmenybių veiklos atskleidimui būtų galima išnaudoti plačias ir neretais atvejais tuštokas vadovėlio paraštes? Be to, kaip ir 11 klasės vadovėlyje, asmenybių „paryškinimo“ logika reikalautų ir leidinio pabaigoje pateikiamos asmenvardžių rodyklės (kurios nėra), kad esant būtinybei vadovėlio vartotojas galėtų greitai susirasti reikalingą informaciją apie jį sudominusios istorinės asmenybės veiklą.

Tiesiai į autorinį tekstą yra įterpiami jį papildantys ar paaiškinantys papildomi informacijos šaltiniai (dokumentai, istorikų tyrinėjimų tekstai, iliustracijos ir pan.), į kuriuos orientuoja autoriniame tekste preciziškai tiksliai padarytos nuorodos, kai kuriuose paragrafuose yra ir žemėlapių. Kiekvieną paragrafą užbaigia klausimai ir užduotys bei darbo su istorijos šaltiniais užduotys. Tiesa, paragrafų skaičiumi vadovėlio struktūra nėra tiesiogiai orientuota į 12 klasėje esančių istorijos pamokų skaičių. Dvyliktokams, besimokantiems pagal išplėstinio istorijos kurso programą, yra skirta apie 100 istorijos pamokų per metus, tuo tarpu vadovėlyje yra 31 paragrafas, t.y. vidutiniškai po 0,3 paragrafo vienai pamokai. Tačiau vadovėlyje esančios gausios bei įvairios užduotys bei leidinio įvade autorių paminėti pratybų sąsiuviniai ir žadami paskelbti ilgalaikiai planai, istorijos mokytojams turėtų padėti optimaliai planuoti ir organizuoti ugdymo procesą.

Autoriniame tekste nėra neaktualių, antraeilių ir nereikšmingų dalykų. Rašymo stilius įtaigus, tekstas pasižymi loginėmis sakinių konstrukcijomis ir argumentavimu. Tekstą skaityti reikia įdėmiai, tačiau jis atitinka vyresniųjų klasių mokinių suvokimo galimybes. Iš esmės vadovėlyje yra laikomasi metodinių rekomendacijų ir autorinio teksto sakiniai dažniausiai sudaryti iš rekomenduojamų 8 - 20 žodžių. Autoriai stengiasi palengvinti mokymąsi, kai kuriais atvejais sistemindami pateikiamą medžiagą. Pavyzdžiui, aprašant 1926 m. perversmą Lietuvoje, išskirtos ir paaiškintos trys pagrindinės III Seimo trumpalaikiškumą nulėmusios priežastys (P. 51), aiškinant apie SSRS suirimą, nurodomi penki pagrindiniai šios valstybės subyrėjimą lėmę veiksniai ir kiekvienas jų išsamiai paaiškintas (P. 168 – 170). Tokių pavyzdžių leidinyje yra ir daugiau.

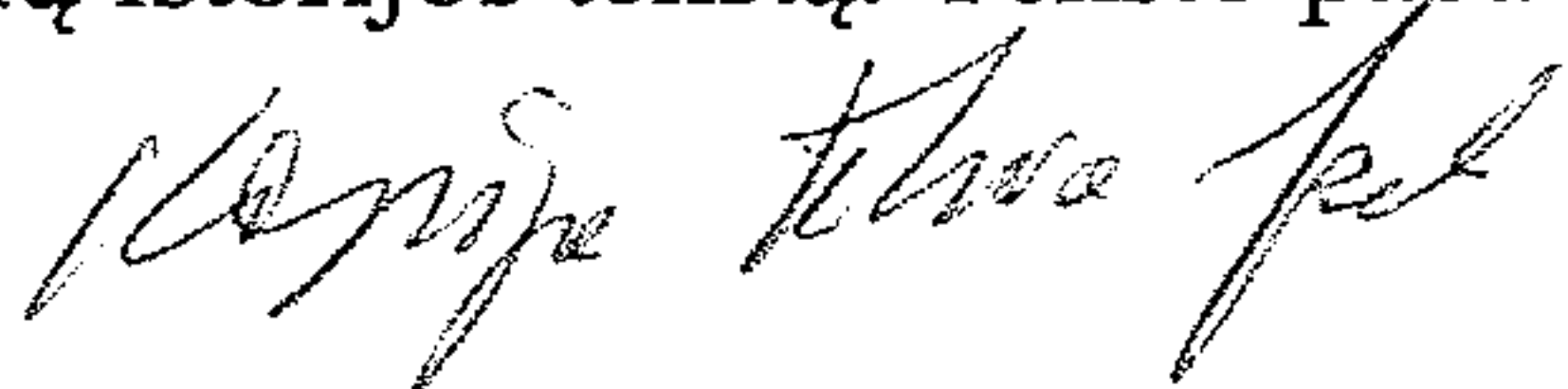
Direktorius
Justinas Romualdas
Dabockas

Leidinio tekste remiamasi ir naujausiais istorijos mokslo tyrimais, pateikiama ir per pastaruosius keletą metų išleistų istorikų darbų ištraukų. Tiesa, kadangi vadovėlis yra skirtas mokiniams, jame nėra būtinybės pateikti tokių akademinio pobūdžio leidiniams būdingų teiginių, kaip „**Istoriko Gedimino Vaskelos teigimu** (paryškinta recenzento), 1919 m. Lietuvoje liko tik apie 50 proc. galvijų, apie 40 proc. arklių ir apie 30 proc. avių, buvusių iki 1915 m.“ (P. 58), arba „**Istorikai Česlovas Laurinavičius ir Vladas Sirutavičius pateikia** (paryškinta recenzento) bent penkis aiškinimus...“ (P. 168)

Kai kuriais atvejais autoriai nevengia pateikti ir skirtingų nuomonių tais pačiais klausimais ar paaiškinti mokiniams, kad istorijos mokslas į aptariamos problemos klausimus vienareikšmiško atsakymo neturi. Pavyzdžiui, mokiniams yra skirtos tokios užduotys: „dalis Antrojo pasaulinio karo įvykių įvairių šalių istoriografijoje ir visuomenėje yra interpretuojami skirtingai. Suraskite įvairiuose informacijos šaltiniuose 2–3 Antrojo pasaulinio karo vykių skirtingas interpretacijas ir paaiškinkite, kuo skiriasi požiūriai į tą patį įvykį. Pasvarstykite, kokie veiksniai lemia, kad egzistuoja skirtingi požiūriai į tą patį įvykį“ (P. 90) arba „surinkite papildomos informacijos ir paaiškinkite, kodėl kilo (arba kyla) diskusijų visuomenėje šiais klausimais: kai 2012 m. buvo surengtas iškilmingas Juozo Ambrazevičiaus–Brazaičio palaikų perlaidojimas Lietuvoje; kai kalbama apie Vietinės rinktinės ir Armijos Krajovos santykius bei veiklą; kai kalbama apie lietuvių ir žydų santykius“ (P. 105). Tuo pačiu pažymėtina, kad keliose vietose mokiniams gali kilti ir neaiškumų. Pavyzdžiui, mokyklose naudojamuose istorijos vadovėliuose paprastai mokiniams yra nurodoma, kad Italija yra totalitarinė valstybė, tuo tarpu rankraštyje pateikto sociologijos vadovėlio ištraukoje ši šalis nurodoma, kaip autoritarinė. (P. 28). Kalbant apie parlamentinės demokratijos Lietuvoje pabaigą paprastai akcentuojamas 1926 m. gruodžio perversmas. Nors autoriai suprantamai paaiškina, kodėl parlamentinės demokratijos pabaiga Lietuvoje reikėtų laikyti 1927 m. balandžio 12 d. (P. 52), tačiau galbūt vertėtų ryškiau akcentuoti faktą, kad būtent 1926 m. gruodį buvo pradėtas teisėtai išrinktos Lietuvos valdžios keitimas.

Apibendrinant galima teigti, kad visi vadovėlio elementai sudaro vieningą visumą ir yra pritaikyti tiek mokymui, tiek ir mokymuisi, pateikta medžiaga sudaro galimybes ugdyti mokinių pasiekimus, apibrėžtus tiek Vidurinio ugdymo, tiek ir Egzamino programose, tad šiuo požiūriu vadovėlis tokio pobūdžio leidiniams keliamus reikalavimus atitinka.

Kaip minėta, apie trečdalį vadovėlio medžiagos sudaro užduotys, kurios mokiniams sudaro galimybę naują mokomąją medžiagą sieti su anksčiau įgytomis žiniomis ir gebėjimais, skatina mokinius pamokoje kritiškai mąstyti, spręsti problemas, diskutuoti, kūrybiškai dirbti bei pateikti savo vertinimus ir požiūrį. Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiamos skyriaus kartojimui skirtos užduotys, skatinančios debatus, diskusijas, raginančios kurti minčių žemėlapius. Jos sudaro galimybę gauti grįžtamąjį ryšį, įsivertinti savo pažangą bei pasiekimus ir išsikelti naujus mokymo (si) tikslus – t.y. pasitikrinti, kokia mokomosios medžiagos dalis yra įsisavinta, kurias temas ar jų dalis dar nevisai pavyko išsiaiškinti, į ką būtina atkreipti dėmesį mokantis ateityje. Kaip ir 11 klasės vadovėlyje, šiame leidinyje pateikiamos užduotys yra gana įvairios: skirtos žinių ir gebėjimų įtvirtinimui, plėtojimui, kartojimui, kūrybiškumui ir vertybiniam pasaulio suvokimui. Didele dalimi atvejų paragrafo pabaigoje pateikiami klausimai ir užduotys reikalauja mokinių aukštesniųjų mąstymo gebėjimų – taikymo, analizės, sintezės ir vertinimo. Nemaža dalis klausimų ir užduočių pradedama Vidurinio ugdymo programoje apibrėžtais aukštesniuosius mąstymo gebėjimus nusakančiais raktiniais žodžiais: „įrodykite“, „pagrįskite“, „susiekite“, „palyginkite“, „įvertinkite“, „padarykite išvadą“ ir kt. Pavyzdžiui, „įrodykite, kad Vokietijos, Italijos, Japonijos ir Vakarų valstybių vykdoma politika privedė prie Antrojo pasaulinio karo“. (P. 90) „Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti išvadose rašoma: „1944–1953 m. VKP (b) ir jos teritorinis padalinys – Lietuvos komunistų partija (bolševikų) buvo nusikalstama organizacija, kuri vykdė nusikaltimus žmogiškumui, Lietuvos piliečiams ir valstybingumui. Remdamiesi temos medžiaga ir papildomai surinkta informacija patvirtinkite šį teiginį“. (P. 143) „Nurodykite temą, kuri sieja šiuos šaltinius. Šia tema parašykite 70–80 žodžių rišlų istorijos tekstą. Teksto pabaigoje padarykite išvadą (as)“. (P. 133) „Pagal pasirinktus kriterijus

Direktorius
Justinas Romualdas
Baceckas

palyginkite Vakarų Europos šalių ir komunistinių Europos šalių ekonominę ir socialinę raidą Šaltojo karo metais“. (P. 3) Argumentuotai įvertinkite Lietuvos vadovybės veiksmus 1939 m. sausio mėn.–1940 m. birželio 14–15 d. (P. 97). „Remdamiesi temos medžiaga ir Lietuvos Konstitucijos 67, 84 ir 94 straipsniais įvertinkite valdžios institucijų (Seimo, Vyriausybės, Prezidento) galių (valdymo funkcijų) pasiskirstymą. Padarykite išvadas. (P. 220). Tokio tipo užduočių vadovėlyje yra tikrai nemažai.

Pagirtina, kad kai kuriais atvejais mokiniai yra skatinami atliekant užduotis remtis ne tik vadovėlyje pateikiama medžiaga, bet ir kitais, papildomais informacijos šaltiniais. Pavyzdžiui, „remdamiesi temos medžiaga ir papildomai surinkta informacija, įrodykite, kad sovietinės Lietuvos kultūrai būdingi šie požymiai: sovietinis „liaudies“ meno propagavimas, religijos suvaržymas, cenzūra, kultūros paminklų griovimas, sovietinei sistemai priimtinių kultūros objektų statyba, dvejopos moralės egzistavimas, ezopinė kalba literatūroje, menininkų kolaboravimas su sovietine sistema, naujo tipo žmogaus (homo sovieticus) formavimas“ (P. 160) arba „surinkite iš įvairių informacijos šaltinių medžiagą ir parenkite pranešimą „Išsivijos kultūrinės veiklos reikšmė Lietuvai“ (P. 167) ir kt.

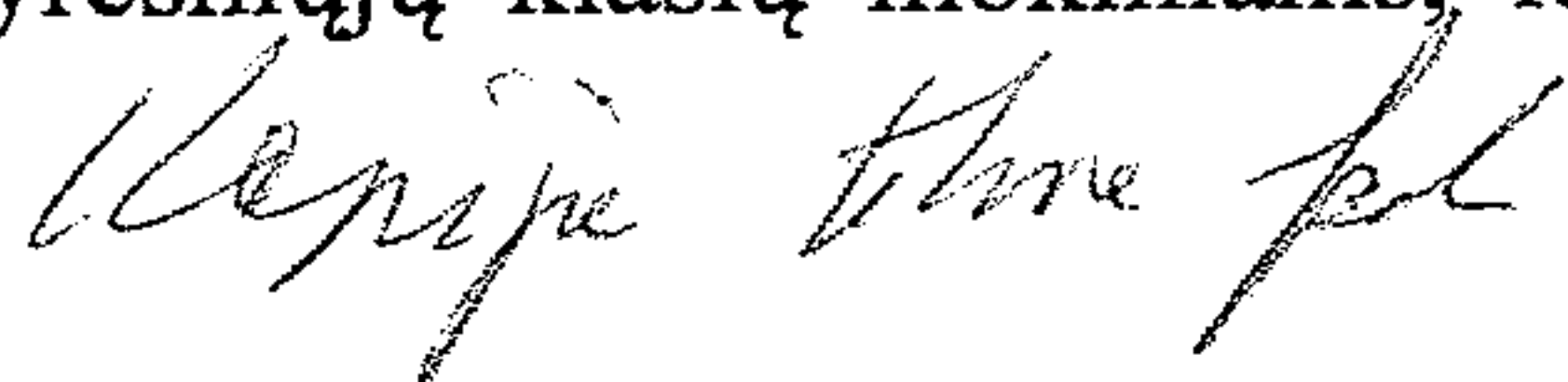
Atskirą grupę sudaro užduotys, skirtos darbui su istorijos šaltiniais. Be to, kad sudaro sąlygas gauti grįžtamąją informaciją apie mokinių pasiekimus, didaktine prasme ši užduočių grupė vertinga dar ir tuo, kad praplečia ir papildo autoriniame tekste pateiktą informaciją. Leidinyje gausiai pateikiami ne tik istorinių dokumentų fragmentai, bet ir mokslininkų – istorikų, kultūros tyrinėtojų, filosofų ir kitų sričių specialistų kūrinių ištraukos, kurių skaitymas ir analizė ne tik sudaro prielaidas sėkmingai atlikti pateiktas užduotis, bet ir praplečia mokinių akiratį bei gali juos paskatinti papildomai pasidomėti įvairiais nagrinėjamais klausimais. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje užduočių grupėje neretai pateikiamos užduotys ne tik pagal rašytinius, bet ir pagal vaizdinius šaltinius – dažniausiai karikatūras. Tokių užduočių pavyzdžiais yra: „karikatūrose atsispindi tam tikri Antrojo pasaulinio karo įvykiai. Išvardykite karikatūrose vaizduojamus įvykius ir surašykite juos chronologine tvarka. Paaiškinkite kiekvienos karikatūros pagrindinę mintį“ (P. 91) arba „vadovaudamiesi žemiau esančių karikatūrų pagrindinėmis mintimis parašykite 70–80 žodžių rišlų istorijos tekstą“ (P. 172).

Užduotyse, skirtose darbui su istorijos šaltiniais, mokinių neretai yra prašoma remiantis pateiktais šaltiniais, parašyti rišlius istorijos tekstus. Pavyzdžiui, „remdamiesi šaltiniais ir žiniomis, parašykite 90–100 žodžių rišlų istorijos tekstą, kuriame įvertinkite Lietuvos tarptautinę padėtį tarpukariu. Pateikite argumentuotą nuomonę ir padarykite apibendrinančią išvadą“ (P. 69) arba „vadovaudamiesi žemiau esančių karikatūrų pagrindinėmis mintimis parašykite 70–80 žodžių rišlų istorijos tekstą.

Darbo su šaltiniais užduočių didžioji dalis yra orientuota į aukštesniojo pasiekimų lygio mokinius ir jos tikriausiaibūt sunkiai įveikiamos, pavyzdžiui, patenkinamo pasiekimų lygio mokiniams. Tačiau užduočių gausa ir įvairovė sudaro galimybes individualizuoti ugdymą, o pati vadovėlio medžiaga sudėtingumu ir apimtimi gali būti pritaikyta įvairių mokymo (si) stilių mokiniams. Galima konstatuoti, kad vadovėlyje yra skirtingus mokinių mokymosi poreikius atitinkančių skirtingo sunkumo, įvairaus turinio ir pobūdžio, įvairių pagal atlikimo formą užduočių.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad absoliučia dauguma atvejų vadovėlyje mokiniams pateikiami klausimai suformuluoti aiškiai ir suprantamai, leidinyje praktiškai nėra tokių klausimų ir užduočių formuluočių, kurios būtų labiau būdingos ne oficialiam leidiniui, o šnekamajai kalbai. Tiesa, formuluočių prasme šiuolaikinės didaktikos reikalavimų neatitiktų paragrafų įvadiniai klausimai, tačiau atsižvelgiant į tai, kad šie klausimai labiau yra orientuoti į pamokos uždavinius, nei skirti mokiniams atsakyti, tokios jų formulotės yra galimos.

Būsimasis vadovėlis yra gausiai iliustruotas. Tiesa, nors ir susidaro įspūdis, kad leidinyje iliustracijų yra mažiau, nei 11 klasės vadovėlyje, pateiktos iliustracijos papildo autorinį tekstą ir atspindi jame pateikiamą medžiagą. Jos turėtų padėti fokusuoti besimokančiųjų dėmesį į svarbiausią informaciją, padėti suprasti ir prisiminti esminius dalykus. Kaip ir rekomenduojama vyresniųjų klasių mokiniams, leidinyje yra ir simbolinių iliustracijų. Iliustracijų veiksmingumą

Direktorius
Justinas Romualdas
Baceckas

turėtų padidinti tai, kad nemažą jų dalį sudaro dokumentinės nuotraukos. Tiesa, tenka konstatuoti, kad rankraštyje esančios iliustracijos visų pirma atlieka autorinio teksto papildymo ir informavimo funkciją, autoriai nesiekia kurti specialių darbų su autorinį tekstą papildančiomis iliustracijomis skirtų užduočių, tačiau mokytojai tikrai nesunkiai gali rasti būdų, kaip panaudoti šią informaciją. Be to, kaip jau buvo minėta, autoriai iliustracijas (dažniausiai karikatūras) neretai panaudoja kaip informacijos šaltinį darbo su istorijos šaltiniais užduotyse, kas turėtų padėti mokiniams ugdytis kritinį mąstymą, mokyti juos spręsti problemas.

Dalį leidinyje pateiktų iliustracijų jau buvo galima pamatyti kitose, anksčiau išleistose istorijos mokymo priemonėse, tačiau jame yra ir nemažai naujos, kituose vadovėliuose neaptinkamos ikonografinės medžiagos. Gerai, kad visos iliustracijos turi pavadinimus, dalis jų yra trumpai apibūdintos, kai kuriose jų vaizduojami įvykiai yra trumpai aprašyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad greičiausiai dėl to, kad recenzavimui pateiktas rankraštis nepretenduoja į aukščiausią poligrafinę kokybę bei visos iliustracijos yra nespaltvotos, kai kuriose iš jų yra sunku įžiūrėti atskiras detales. Tokių iliustracijų pavyzdžiais galėtų būti „Karo technika, paimta iš bermontininkų“. (P. 37) Kai kuriuose rankraščio atvartuose (pavyzdžiui, P. 136–137, P. 144–145, P. 208–209) atkreiptinas dėmesys į neišnaudotas parašes.

Vertinant šiame leidinyje, kaip ir 11 klasės vadovėlyje pateiktas iliustracijas, išlieka aktualus dažnai mokytojų diskutuojamas klausimas apie tai, kad, galbūt, vyresniųjų klasių mokiniams skirtose istorijos mokymo priemonėse prasmingiau būtų akcentuoti intelektualėsius tekstus, o ne iliustracijas, tačiau, panašu, kad šio vadovėlio autoriams taip pat pavyko rasti savotišką kompromisą tarp vaizdo ir teksto, todėl reikėtų tikėtis, kad šis teksto ir iliustracijų derinys suteiks mokymui (si) didesnio patrauklumo.

Rankraštyje yra pateikti ir devyni žemėlapiai. Tai ženkliai mažiau, nei 11 klasės vadovėlyje, kuriame pateikiama keliasdešimt žemėlapių, tačiau mokiniams sudaromos sąlygos įgyvendinti Viduriniojo ugdymo programoje deklaruojamą siekį įvertinti istorijos žemėlapių kaip žinių apie praeitį šaltinį ir nagrinėti, vertinti ir apibendrinti istorijos žemėlapių teikiamą informaciją. Tiesa, žemėlapių tikslumą įvertinti sunku, nes, kaip buvo minėta, šį kartą recenzavimui pateiktas leidinio maketas yra nespaltvotas. Todėl gana sudėtinga nustatyti, pavyzdžiui, kuo skiriasi sutartinis ženklas, žymintis Elzasą ir Lotaringiją nuo sutartinio ženklo, žyminčio Šlėzvigą ir Holšteiną (P. 12) arba kurios spalvos sutartiniais ženklais žemėlapyje pažymėtos svarbesnės kautynės su bolševikais, kuriais – su bermontininkais (P. 40). Reikėtų pagalvoti ar žemėlapių „Buvusios Jugoslavijos tautos“ (P. 184) pavadinimas atitinka jo turinį. Pavyzdžiui, bulgarų, rumunų, vengrų ir kai kurias kitas žemėlapyje nurodytas tautas vargu ar galima vadinti buvusios Jugoslavijos tautomis. Taip pat, nors Egzamino programa ir akcentuoja Europos politinio žemėlapių kaitą XX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje, galbūt, vertėtų pasvarstyti galimybę vietoje žemėlapių „Europa XX a. pabaigoje“ (P. 189) mokiniams pateikti pastarojo laikmečio žemėlapių, kuriame atsispindėtų ir XXI a. pradžios teritoriniai pokyčiai – pavyzdžiui, Jugoslavijos federacinės respublikos tapimas Serbija ir Juodkalnija, ar Kosovo nepriklausomybės paskelbimas.

Prieš parengiant galutinį rankraščio variantą spausdinimui, autoriams reikėtų dar kartą įdėmiai peržiūrėti vadovėlio medžiagą ir ištaisyti pasitaikančius netikslumus:

- 3.1 paragrafe „Teritoriniai ir politiniai pokyčiai Europoje po Antrojo pasaulinio karo“ pristatant JTO veiklą, autoriniame tekste aprašoma dabartinė šios organizacijos struktūra ir esminiai sprendimų priėmimo principai, o pateiktoje JTO statuto ištraukoje (5) atsispindi ankstesnė JTO veiklos ir sprendimų priėmimo tvarka, kuri skyrėsi nuo dabartinės. Pavyzdžiui, autoriniame tekste tvirtinama, kad Saugumo Tarybą sudarė 15 narių, bet iki 1965 m. joje buvo 11 narių. Todėl šaltinyje (ištrauka iš JTO statuto) pateiktas 2 punktas „Saugumo Tarybos sprendimai procedūros klausimais laikomi priimti, kai už juos balsavo septyni Tarybos nariai“ (P. 116) neatitinka dabartinės padėties, nes esant 15 Saugumo Tarybos narių, sprendimai įsigalioja, kai už jų priėmimą balsuoja ne 7, o 9 nariai. Taip pat dabartinės padėties neatitinka šaltinio teiginys, kad „Saugumo Tarybos sprendimai

Konste *tolone* *pel*
 Justinas Romualdas
 Dabuckas

kitais klausimais laikomi priimti, kai už juos balsavo septyni Tarybos nariai, kai visi pastovūs Tarybos nariai taip pat balsavo už juos” (P. 116). Šiuo metu nuolatinės Saugumo Tarybos narės susilaikymas balsuojant arba nedalyvavimas balsavime yra traktuojamas kitaip. Kad išvengti mokinius klaidinančių teiginių, derėtų pateikti labiau dabartinės realijas atitinkančią dokumento ištrauką.

- 3.10 paragrafe „Sovietų Sąjungos suirimas ir komunizmo sistemos žlugimas” rašoma, kad „Galutinai SSRS suiro 1991 m. gruodį“. (P. 170). Čia pat pateikiama nuoroda (3) į M. Gorbačiovo kalbą, pasakytą 1991 m. gruodžio 25 d. per centrinę televiziją. Toliau rašoma „tada Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos lyderiai pasirašė susitarimą, kad vietoj SSRS sukuriamą Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS)“ (P. 170). Toks anuometinių įvykių aprašymas leidžia susidaryti vaizdą, kad NVS buvo įkurta po to, kai M. Gorbačiovas 1991 m. gruodžio 25 d. nutraukė savo, kaip SSRS prezidento veiklą, nors steigiamieji NVS dokumentai – Belovežo susitarimas ir Alma Atos deklaracija buvo pasirašyti kur kas anksčiau – atitinkamai gruodžio 8 d. ir gruodžio 21 d.

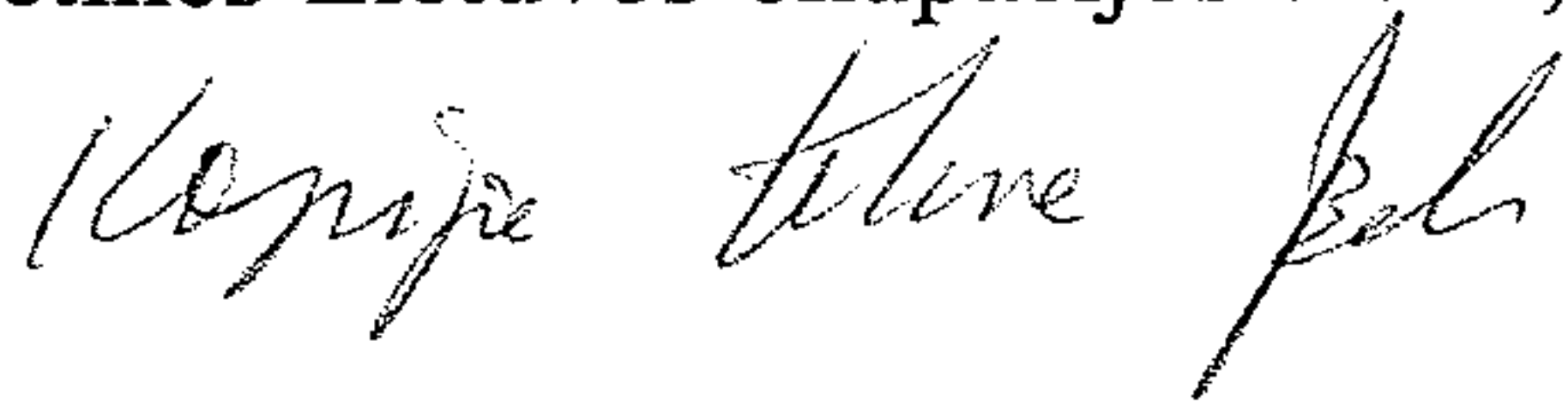
- 1.2 paragrafo „Sovietų Rusijos ir Sovietų Sąjungos raida“ pirmajame sakinyje tvirtinama, kad „po 1917 lapkritį įvykdyto valstybės perversmo Rusijoje kilo pilietinis karas“ (P. 17). Tuo tarpu toliau teigiama, kad „nuo 1918 m. vasaros prasidėjo bolševikų valdžios ir nepatenkintų valstiečių kariniai susidūrimai...“ (P. 18). Mokiniams gali būti neaišku, kuriais metais – 1917 ar 1918 prasidėjo pilietinis karas Rusijoje.

- 4.1 paragrafe „Europos valstybės ir visuomenės po šaltojo karo” minima, kad „1992 m. Nyderlanduose Maastrichte mieste, pasirašyta sutartis, pagal kurią EEB pervadinta Europos Sąjunga (ES)“ (P. 186). Tuo tarpu anksčiau buvusiame 3.4 paragrafe „Vakarų Europos valstybių visuomenė“ tvirtinama, kad „šių bendrijų kūrimas turėjo reikšmingą įtaką Europos valstybių vienijimuisi – tapo 1993 m. įkurtos Europos Sąjungos (ES) ištakomis“ (P. 135). Nors atskirai paėmus, kiekvienas šių teiginių yra teisingas, tačiau mokiniams gali būti sunku suprasti, kuriuos metus – 1992 m. ar 1993 m. reikėtų laikyti Europos Sąjungos įkūrimo metais.

- 1.8. paragrafe „Lietuvos visuomenės raida tarpukariu: ekonominiai, socialiniai ir tautiniai aspektai” tvirtinama, kad „žemės reforma padėjo stabilizuoti padėtį. Trečiojo dešimtmečio Lietuvos žemės ūkis apibūdinamas, kaip grūdų, linų, pienininkystės ir paukštininkystės (kiaušinių ir žąsų) ūkis [...]. Jie pelnėsi iš grūdų eksporto į užsienį. Vėliau Lietuvoje pradėta vystyti gyvulininkystė ir pienininkystė. Per kelerius metus Lietuvoje galvijų skaičius nuo beveik 600 tūkst. 1920 m. padidėjo iki 1,2 mln. 1924 m.“ (P. 58). Iš šios ištraukos galima susidaryti vaizdą, kad Lietuva buvo klestinti žemės ūkio šalis. Tuo tarpu 1.7. paragrafe „Lietuvos visuomenė parlamentinio ir autoritarinio valdymo metais“ rašoma: „trečioji priežastis, kodėl visuomenė pradėjo nusivilti parlamentiniu valdymu, – tai sunki ekonominė valstiečių padėtis. Ji tokia buvo visą tarpukarį [...]. Remiantis 1922 m. Žemės reformos įstatymu buvo dalijama žemė [...]. Tačiau netrukus paaiškėjo, kad gavus žemės gyvenimas nepalengvėjo, nes reikėjo pasistatyti būstą, įsigyti žemės ūkio padargų, gyvulių. Dauguma naujakurių pinigų tam neturėjo, todėl dalis nesugebėjo įsitvirtinti.“ (P. 51). Šiais argumentais autoriai siekia paaiškinti mokiniams, kodėl Lietuvoje neįsitvirtino parlamentinė demokratija. Vadinasi, mokiniai turėtų susidaryti vaizdą, kad padėtis Lietuvos kaime buvo tiek bloga, kad skatino nusivylimą pačia valstybės demokratine santvarka. Nors atskirai paėmus kiekvienas pacituotas teiginys atspindi realią padėtį, tačiau pagal tokią skirtingą informaciją mokiniams gali būti sunku susidaryti objektyvų vaizdą apie to meto Lietuvos žemės ūkį.

- 1.9. paragrafe „Lietuvos užsienio politikos problemos” rašoma, kad „galiausiai 1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose abiejų valstybių diplomatai pasirašė karinį susitarimą, kuriuo remiantis nuo spalio 9 d. Vilnius lyg ir turėjo atitekti Lietuvai” (P. 65). Mokiniams gali būti sunku suprasti, kaip buvo ir ar buvo sprendžiamas šis klausimas, nes prieš tai 1.5. paragrafe „Lietuvos valstybės kūrimasis ir nepriklausomybės kovos“ buvo rašoma, kad „derybos vyko gana keistai: abi pusės siekė turėti Vilnių, tačiau per pačias derybas apie Vilnių tiesiogiai vengė kalbėti“ (P. 38).

- 2.3 paragrafe „Pirmoji sovietinė Lietuvos okupacija” rašoma, kad pirmosios sovietinės Lietuvos okupacijos metu „buvo panaikintas Lietuvos himnas, vėliava ir herbas, įvestos

Direktorius
Justinas Romualdas
Babcikas

sovietinės šventės“ (P. 96). Galbūt tuo pačiu reikėtų paminėti, kad 1944 m. kuriam laikui „Tautiška giesmė“ buvo atkurta kaip Lietuvos SSR himnas, nes 3.5 paragrafe rašant apie Lietuvos sovietizaciją minima, kad „nuo 1950 m. uždraustas Lietuvos himnas – Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė““ (P. 141). Mokiniai gali nesuprasti, kaip antrą kartą buvo uždrausta tai, kas vieną kartą jau buvo uždrausta anksčiau.

- 3.9 paragrafe „Pasaulio lietuvių bendruomenė“ rašant apie karo pabėgėlius iš Lietuvos, tvirtinama, kad „visi šie žmonės (paryškinta recenzento) gyveno karo pabėgėlių stovyklose“ (P. 163). Toliau rašoma, kad „jie, kartu su **tūkstančiais karo pabėgėlių, kurie nebuvo stovyklose** (paryškinta recenzento), persikėlė į JAV, Didžiąją Britaniją, Kanadą, Australiją ir kitas valstybes“ (P. 164). Mokiniais gali būti sunku suprasti šiuos vienas kitam prieštaraujančius teiginius.

- Vadovėlio 1.1 paragrafo „Pirmojo pasaulinio karo poveikis Europai“ autoriniame tekste parašyta, kad „amerikiečių prezidentas V. Vilsonas, britų ministras pirmininkas D. Loidas Džordžas ir prancūzų vyriausybės vadovas Ž. Klemanso buvo vadinami didžiuoju trejetu“ (P. 9). Tuo tarpu Darbo su istorijos šaltiniais užduotyse vienoje iš karikatūrų (D) didžiuoju trejetu pavadinti Ž. Klemanso, D. Loidas Džordžas ir V.E. Orlando (P. 16). Nors autoriniame tekste ir yra paaiškinta, kad JAV nedalyvavo Tautų Sąjungos veikloje (P. 11), tačiau nagrinėjant karikatūras, mokiniais gali būti sunku suprasti, kodėl V. Vilsoną didžiajame trejete pakeitė V. E. Orlando.

Reikėtų ištaisyti sakinio ar minties esmę iškreipiančius netikslumus

- 1.9. paragrafe „Lietuvos užsienio politikos problemos“ yra sakinyš „Iki XVIII a. pabaigos Lenkijos karalystė ir Lietuvos Didžioji kunigaikštystė (LDK) sudarė vieną valstybę“ (P. 64). Nors 12 klasės mokiniai privalo žinoti pagrindinius Lietuvos valstybingumo etapus, tačiau minėtame sakinyje reikėtų priminti, kad vieną bendrą valstybę Lietuva ir Lenkija sudarė XVI–XVIII a., nes aukščiau pacituota mintis leidžia manyti, kad Lietuva ir Lenkija vieną bendrą valstybę sudarė nuo pačių seniausių laikų iki XVIII a. Tame pačiame paragrafe apie 1920 m. liepos 12 d. sutartį rašoma, kad „rusai lietuviams žadėjo dar daugiau – leido iš Rusijos parsigabenti medienos, atsiimti svarbius Lietuvos istorijai archyvinius dokumentus, kurie buvo išgrobstyti carų valdymo laikotarpiu“ (P. 66). Žodį „leido“ galbūt reikėtų pakeisti žodžiu „leisti“, nes pateikta sakinio konstrukcija sudaro prielaidas galvoti, kad, pavyzdžiui, archyvinių dokumentų grąžinimas yra įvykęs faktas, kas nebūtų visiškai tiesa.

- 2.3 paragrafe „Pirmoji sovietinė Lietuvos okupacija“ rašoma: „1939 m. sausį Lietuva paskelbė, kad kilus karui ji liks neutrali valstybė. Kitaip tariant, ji nerems Vokietijos ar SSRS ir laikysis nesikišimo politikos į pasaulį drebinančius karo veiksmus. Tą patį galvojo ir Belgija, Olandija, Liuksemburgas. Tačiau tai netrukdė A. Hitleriui 1940 m. okupuoti šias taikias šalis“ (P. 92). Pagal aprašymą galima suprasti ir taip, kad 1940 m. A. Hitleris okupavo Lietuvą, Belgiją, Olandiją, Liuksemburgą.

- 3.8 paragrafe „Visuomenė ir kultūra sovietinėje Lietuvoje“ rašoma: „Šios tendencijos pavertė Lietuvą miestietiška šalimi“ (P. 156). Vietoje žodžio „šalis“ galbūt reikėtų pasirinkti kurį nors kitą žodį, nes Lietuvos valstybingumas tuo metu buvo panaikintas.

Vadovėlyje pateikiama tinkama medžiaga vertybinėms nuostatomis ugdytis. Iš 31 paragrafo 17 yra skirta Lietuvos istorijai. Mokiniais sudaromos galimybės susipažinti su Lietuvos žmonių pasiaukojama kova už laisvę ir nepriklausomybę, aprašomi išeivijos bandymai išsaugoti lietuvių užsienyje, dvyliktokai skatinami geriau pažinti pagrindinį šalies įstatymą – Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kt. Rankraštyje nevengiama ir opių temų, smerkiami karo nusikaltimai žmogiškumui, kai kuriais atvejais pateikiamos ir kelios skirtingos nuomonės tais pačiais klausimais.

Prieš atiduodant leidinį spaudai, autoriai galėtų atsižvelgti ir į žemiau pateiktus pasiūlymus bei, esant reikalui, atlikti reikalingus papildymus ar patikslinimus.

Kepiše tūlne

Justinas Romueldas
Babeckas

- Paragrafe 1.7. „Lietuvos visuomenė parlamentinio ir autoritarinio valdymo metais“ rašant apie III seimo veiklą ir 1926 m. karinį valstybės perversmą mokiniams galima būtų priminti III seimo sudėtį pagal partinę priklausomybę. Pavyzdžiu galėtų būti lentelė iliustruojanti rinkimų į Steigiamąjį seimą rezultatus (P. 44). Taip mokiniams būtų lengviau pamatyti, kaip per kelis metus keitėsi Lietuvos rinkėjų politinės nuotaikos.

- 1.7 paragrafe „Lietuvos visuomenė parlamentinio ir autoritarinio valdymo metais“ pateiktą 1938 m. konstitucijos ištrauką galima būtų praplėsti 64 straipsniu, nurodant, kad Respublikos Prezidentą renka Tautos Atstovai bei mokiniams paaiškinti, kaip šis rinkimų mechanizmas veikė praktikoje. Nors autoriniame tekste aiškiai parodomi nedemokratinio Lietuvos valdymo bruožai, tačiau mokiniai gali susidaryti vaizdą, kad, prezidentą kas septynerius metus galėjo rinkti visi Lietuvos piliečiai.

- 2.3 paragrafe „Pirmoji sovietinė Lietuvos okupacija“ aprašant Vilniaus krašto grąžinimą Lietuvai galbūt reikėtų dar kartą mokiniams paaiškinti, kaip atsitiko, kad Lenkijai priklausiusį Vilniaus kraštą Lietuvai grąžino Sovietų Sąjunga (t.y. priminti, kad tuo metu Lenkijos valstybė buvo okupuota). Tame pačiame paragrafe galbūt reikėtų aiškiau aprašyti, kaip vyko rinkimai į vadinamąjį Liaudies seimą, nes daugumą seimo narių sudariusios fiktyvios Lietuvos darbo liaudies sąjungos paminėjimas (P. 95) vargu ar leis mokiniams suvokti visą rinkimų farsą.

- 2.4 paragrafe „Lietuva Nacistinės Vokietijos okupacijos metais“ aprašant žydus gelbėjusių lietuvių veiklą, galima būtų paminėti ir faktą, kad keliems šimtams Lietuvos piliečių buvo suteiktas Pasaulio tautų teisuolio vardas.

- 3.1 paragrafe „Teritoriniai ir politiniai pokyčiai Europoje po Antrojo pasaulinio karo“ minint faktus apie vykdytą nacionalizaciją SSRS okupuotose šalyse bei Vokietijoje ir Italijoje, kur buvo nusavinamas nacionalsocialistams ir fašistams priklausęs turtas galbūt reikėtų aiškiau ir detaliau paaiškinti esminius skirtumus tarp nacionalizacijos vykdytos, pavyzdžiui, Vokietijoje ir nacionalizacijos, vykdytos komunistų užgrobtuose kraštuose. Tame pačiame paragrafe rašant apie SSRS prisijungtas teritorijas reikėtų paminėti ir Karelijos bei kitų SSRS aneksuotų, bet paragrafe nepaminėtų teritorijų pavadinimus.

- 3.2 paragrafe „Šaltasis karas“ esančiame žemėlapyje vertėtų pažymėti Berlyno miestą arba tekste padaryti nuorodą į 117 p. esantį žemėlapi, kad mokiniams būtų labiau suprantama šio miesto specifinė padėtis.

- 3.9 paragrafe „Pasaulio lietuvių bendruomenė“ pateiktame dokumente „Juozo Brazaičio mintys“ (P. 164) parašyti ir antrąją, labiau mokiniams žinomą šio visuomenės veikėjo pavardę – Ambrazevičius, nes mokiniams ji turėtų būti geriau žinoma. Tame pačiame paragrafe rašant apie VLIK įkūrimą (P. 165) galima būtų akcentuoti, kad ši organizacija susikūrė Lietuvoje, nes visa paragrafo medžiaga orientuota į išeivijos veiklą, tad mokiniai gali pagalvoti, jog ši organizacija taip pat buvo įkurta kurioje nors užsienio šalyje. Galima būtų pateikti ir tikslią jos veiklos nutraukimo datą (1992 m.), nes teiginys „organizacija veikė iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo“ (P. 165) nors ir yra iš esmės teisingas, sudaro prielaidas galvoti, kad šios organizacijos veikla nutrūko 1990 m. kovo 11 d. Taip pat šiame paragrafe rašant apie „Amerikos balsą“ ir kitų užsienio stočių radijo laidas (P. 166), galima paminėti, kad jos būdavo transliuojamos lietuvių kalba.

- 3.10 paragrafe „Sovietų Sąjungos suirimas ir komunizmo sistemos žlugimas“ reikėtų mokiniams paaiškinti, ką reiškia paminėta spartinimo (rus. uskorenije) politika. Nes paragrafe ši sąvoka tik paminėta, bet plačiau nepaaiškinta (P. 169).

Visi šioje recenzijoje paminėti pasiūlymai autoriams yra pažymėti leidyklai gražintame rankraštyje.

Apibendrinus aukščiau išsakytas mintis, darytina išvada, kad parengtas istorijos vadovėlis „Istorija. Vadovėlis 12 (IV gimnazijos) klasei“ atitinka Bendrojo ugdymo dalykų

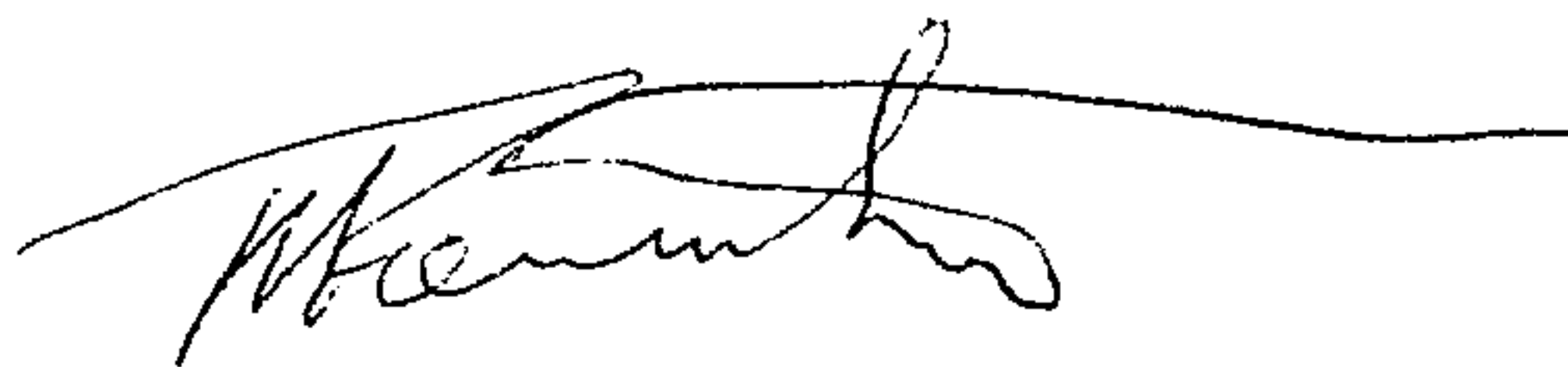
Kepijė Kluva

Direktorius
Justinas Romualdas
Babeckas

vadovėlių turinio vertinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Ugdymo plėtotės centro direktoriaus 2012 m. sausio 6 d. įsakymu Nr VK -14 , 6 punkte nurodytus reikalavimus.

Recenzentas Andrius Porutis

Vilnius, 2014 lapkričio 4 d.

*Kopijė
tikre:*

Direktorius
Justinas Romualdas
Babeckas

